

Regeringen svajar när det gäller public service oberoende vid höjd beredskap eller krig. Och den har just visat att den är beredd att tumma på grundläggande principer.

Av: **Nils Funcke**

Svajigt skydd för yttrandefriheten

KULTURMINISTER JEANETTE GUSTAFSDOTTER

(S) har försäkrat att regeringen slår vakt om den oberoende journalistiken. Hon »tror« inte att SVT:s och SR:s oberoende gentemot regeringen skulle hotas vid höjd beredskap och tillägger att hon inte »kan veta och inte vill spekulera«.

Jag trodde länge att kulturministern som ny på jobbet är genuint osäker och inte bottnade i frågorna. Men Gustafsdotters upprepningar, regeringens skrivningar i propositioner samt uttalanden av Gustafsdotters företrädare Amanda Lind (MP) gör att jag börjar ana att beskedet är medvetet luddiga. Ovissheten ska, likt ett damoklessvärd, hänga i sin tunna tråd över public service-bolagen.

Om nu kulturministern inte tror att regeringen skulle styra bolagen i en krissituation så tror sig samtidigt ansvariga för SVT och SR veta »att så kommer det inte att bli«. Det är deras svar på min provokation att om statsnyttan kräver det så kommer den kritiska och granskande journalistiken i SVT och SR att snöpas. Nyhetsförmedlingen skulle vid höjd beredskap inordnas i det övergripande intresset att värna Sveriges oberoende. Chefen för Myndigheten för psykologiskt försvar, Henrik Landerholm, har formulerat det som att »bland annat public servicebolagen ska lyda direkt under regeringen för att markera att alla offentligt finansierade och styrda verksamhet i vårt land ska bidra till krigsansträngningarna«.

Bestämmelserna om ansvarig utgivare och censurförbudet i yttrandefrihetsgrundlagen säkerställer enligt SR:s vd Cilla Benkö att företagen kommer att kunna bedriva en oberoende journalistik. De sändningstillstånd som gäller i fred ska även gälla vid höjd beredskap och företagen fortsätta som självständiga organisationer. Medan regeringen bygger potemkinkulisser reser ledningen för SVT och SR ett korthus.

I tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen finns bestämmelser som syftar till att säkerställa den fria åsiktsbildningen även när regeringen försatt Sverige i stärkt eller högsta beredskap. Grundlagsstiftarna har varit noggranna med att definiera vilka brott som ska beivras vid höjd beredskap. Grundlagen ska vara förutsebar och stå pall även i krig och fredstida kriser.

Regleringen av etermedier och i synnerhet SVT och SR avviker från det som gäller för dagspressen. Bestämmelserna är som en Babusjka. Yttrandefrihetsgrundlagen öppnar för möjlighet att i lag reglera sändningar med »föreskrifter om tillstånd och villkor«. Radio- och tv-lagen öppnar i sin tur för att det i sändningstillstånden får införas en skyldighet att »utarbete en beredskapsplan för verksamheten under höjd beredskap och vid fredstida krissituationer«. För SVT och SR beslutar regeringen om sändningstillstånd som följs upp med medelsvillkor varje år.

NILS FUNCKE är journalist, författare och undervisar i journalistik. 2009–2012 satt han i Yttrandefrihetskommittén.

I sändningstillstånden anges att bolagen ingår i totalförsvaret. I händelse att Sverige hamnar i krig och regeringen inför högsta beredskap ska bolagen utgöra självständiga organisationer och »lyda direkt under regeringen«. Även vid »skärpt beredskap« vid krigsfara eller »utomordentliga« förhållanden av krig utanför Sveriges gränser kan regeringen aktivera lydtnadsbestämmelsen.

FÖR ATT FÖRSTÅ vad »lyda direkt under regeringen« innebär är det nödvändigt att se vilka möjligheter regeringen har att utöva denna lydtnad.

Regeringen styr riket i krig som i fred och ansvarar inför riksdagen. Regeringen har 464 myndigheter till sitt förfogande. Myndigheterna styrs med förordningar och direktiv men styrningen utövas även genom informella kontakter mellan ansvarigt statsråd och myndighetens ledning. Med utnämningssmakten kan regeringen avsätta myndighetschefer.

Coronakommissionen beskriver myndigheterna som regeringens »verktyg för att styra riket«. I granskningsbetänkandet om flodvågskatastrofen förklarar riksdagens konstitutionsutskott att regeringens anvisningar vid en kris kan »vara mycket detaljerat och inriktat på konkreta åtgärder« och om regeringen »i en nödsituation« inte är nöjd med myndighetens arbete är den fri att själv »ta över verkställande uppgifter«.

Det finns likheter mellan regleringen av myndigheterna och public service-företagen. Bolagen ägs av staten. Riksdagen anvisar årligen medel för verksamheten

»Medan regeringen bygger potemkin-kulisser reser ledningen för SVT och SR ett korthus.«

Oviss framtid?
Nils Funcke är inte imponerad av kulturminister Jeanette Gustafsdotters (S) luddiga svar.

och regeringen utser ledamöterna i ägarstiftelsen som i sin tur utser styrelserna för bolagen. Medan myndigheterna styrs genom förordningar styrs public service-företagen genom sändningstillstånden och medelsvillkor. Att kraven i tillstånden följs övervakas av Granskningsnämnden som lyder under regeringen och vars ledamöter utses av regeringen.

SVT och SR skiljer sig däremot från en myndighet genom att de i lugna tider inte lyder direkt under regeringen. Vid höjd beredskap kan regeringen aktivera lydnadsbestämmelsen.

SR och SVT har år efter år försökt »förhandla« bort formuleringen i tillstånden att de ska »lyda direkt under regeringen«. Företagen har förklarat att de i krissituationer och under höjd beredskap kommer att förmedla »budskap från landets högsta ledning« genom att bevaka och direkt-sända större presskonferenser. Precis som i fredstid kommer de att förmedla viktiga meddelanden till allmänheten (VMA) när myndigheterna begär det.

Regeringen har varit kallsinnig. I stället för uppmjukningar eller förtydliganden har företagens roll inom totalförsvaret betonats. Försvarsberedningen har krävt konkreta planer och att omställningen till lydnadsförhållande måste övas.

Låter regeringen bilan falla blir knäckfrågan hur makten över programföretagen kommer att utövas. I avsaknad av konkreta besked och hur statsrådet »tror« att det förhåller sig återstår att spekulera.

Om public service-företagens nyhetsrapportering och deras ständigt allt fler kommentatorer aktivt stödjer eller i varje fall inte motverkar regeringens politik kommer det ju inte finnas anledning att ingripa. Tvärtom gäller det då att upprätthålla bilden av armslängds avstånd mellan politiken och SVT/SR.

Men enbart en aktivering av lydnadsbestämmelsen skulle kunna vara tillräckligt för att bolagen tonar ner eller avstår från att rapportera om negativa händelser. Själv censur brukar det kallas.

ETT ANNAT SCENARIO ÄR att de kritiska inslagen i SR och SVT blir för många och kommentarerna inte tillräckligt regeringsanpassade. Då kommer lydnadsbestämmelsen att ta sig konkreta uttryck.

Regeringen har försett villkoren med brasklappar. Tillstånden ska vara »vägladdande« och den fredstida organisationen ska »så långt som möjligt« behållas även i krig och kris.

I en skrivelse till regeringen förklarar SR att lydnadsförhållandet kan leda till att »regeringen genom organisatoriska eller andra ändringar« kan påverka verksamheten så att »det inskränker oberoendet«.

Den andra spärren mot en statsstyrd television och radio är enligt bolagen att grundlagarna förbjuder staten att utöva förhandsgranskning och att bolagen är suveräna att utse utgivare. Censurförbudet gäller även om landet är i krig eller vid krigsfara precis som utgivarens suveräna roll att bestämma över vad som publiceras.

Så sant så. Men det är en falsk säkerhet som utgår från den felaktiga premissen att regeringen inte, direkt eller indirekt, kan agera så att SVT och SR får följ samma ledningar och utgivare.

Det kan ske genom påtryckningar på de av regeringen utsedda ledamöterna i ägarstiftelsen som utser företagens styrelser som i sin tur utser verkställande direktörer som utser utgivare. Alternativt att ledamöterna byts ut.

YTTERLIGARE MÖJLIGHET ÄR att regeringen inte längre anser att det är rationellt eller lämpligt att behålla den nuvarande organisationsformen.

Eftersom programföretagen då lyder direkt under regeringen är det regeringen som bedriver verksamheterna och därmed enligt yttrandefrihetsgrundlagen är det då den som ska utse utgivare. Med lojala eller handplockade utgivare rundar regeringen då förbudet mot förhandsgranskning.

Konspiratoriskt? Javisst. Men när det gäller lagar och bestämmelser, i synnerhet de som ska gälla i kristid, är provokationen nyttig. Frågan måste ställas hur en bestämmelse kan användas för att begränsa opinionsfriheterna när de behövs som bäst?

Viljan och förmågan att titta runt hörnet verkar ha gått förlorad hos många publicister. Gustafsdotters hantering av EU:s ministerråds beslut att blockera Sputnik och Russia Today är ett uttryck för att regeringen inte bara kan, utan också är beredd, att tumma på grundläggande principer. ■

Under vinjetten Synvinkel ger Fokus plats för mer personligt hållna och argumenterande texter av externa skribenter. Alla åsikter är skribentens egna.